

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ТРУДНОЩІ, МЕХАНІЗМИ Й ЧИННИКИ ПРИСТОСУВАННЯ

У статті розглянуті загальні питання професійної адаптації правоохоронців, наведено результати аналізу основних ускладнень у процесі адаптації фахівців, розкрито чинники сприяння адаптації молодих працівників до професійної діяльності.

Ключові слова. Професійна адаптація, працівники правоохоронних органів, труднощі адаптації, чинники сприяння адаптації.

В статье рассмотрены вопросы профессиональной адаптации работников правоохранительных органов, приведены результаты анализа основных трудностей в процессе адаптации специалистов, раскрыты факторы содействия адаптации молодых работников к профессиональной деятельности.

Ключевые слова. Профессиональная адаптация, работники правоохранительных органов, трудности адаптации, факторы содействия адаптации.

The peculiarities of adoption of State traffic police workers to their professional activity are examined in this article and the matter of such adoption is revealed as systematic, constant process of active interaction of a personality and different circumstances of the professional environment.

Keywords. State traffic police workers; professional adaptation; circumstances of the professional environment.

Постановка проблеми. Перетворення, що відбуваються в українському суспільстві у складних соціально-економічних умовах, потребують якісно нового ставлення до суспільної ролі і функцій працівників правоохоронних органів. Удосконалення діяльності таких фахівців є основою успішної реалізації внутрішньої політики нашої держави, умовою функціонування державних норм і стандартів, запорукою суспільного порядку й ладу, захисту особистої безпеки, гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян.

У зв'язку з цим, усе більшої актуальності набуває проблема підвищення ефективності професійної діяльності працівників правоохоронних органів, що багато в чому визначається рівнем їхньої адаптованості до умов професійного

середовища. На жаль, сьогодні цей рівень не завжди є задовільним, про що свідчать такі явища, як плинність кадрів, стан дисципліни і законності, психологічна незадоволеність фахівців умовами служби тощо. У зв'язку з цим, набуває актуальності пошук шляхів і засобів сприяння професійній адаптації працівників правоохоронних органів, що має базуватися на ґрунтовному вивченні такої адаптації, визначенні основних труднощів у процесі адаптації фахівців, механізмів і чинників пристосування молодих працівників до професійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема професійної адаптації є однією з актуальних проблем сучасної науки. Філософські аспекти адаптації особистості вивчали С. Ануфрієв, В. Верещагін, Ю. Ган, В. Іванов, О. Георгієвський та інші вчені. Методологічні засади дослідження адаптації особистості і професійної адаптації фахівця висвітлено у працях Г. Балла, Ф. Березіна, Е. Зеєра, Є. Климова, О. Мороз, В. Петровського, С. Селиверстова та інших. Різні аспекти професійної діяльності працівників правоохоронних органів, методичні й організаційні питання відбору та атестування кадрів різних служб МВС, проблеми формування професійних якостей працівників окремих служб органів внутрішніх справ розкрито у працях М. Виноградова, А. Єрмакова, М. Калашникова, Л. Колоджіна, В. Климчика, А. Лебедева, Л. Никандрової, Я. Хом'яка, І. Шматко та інших.

Аналіз наукових праць щодо професійної адаптації працівників правоохоронних органів вказує на недостатню розробленість цієї теми. Відзначається відсутність цілісного, усталеного погляду на даний процес, специфіку його механізмів, чинників, що діють у професійному середовищі працівників правоохоронних органів.

Мета статті полягає в дослідженні процесу професійної адаптації працівників правоохоронних органів, визначенні основних труднощів у процесі адаптації фахівців, чинників сприяння пристосуванню молодих працівників до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Термін «адаптація» виник у другій половині XVIII століття й довгий час розвивався у межах біології у контексті впливу навколишнього середовища на організм. Поступово його значення вийшло за межі природознавчих наук й отримало міждисциплінарний статус. Це було спричинено розвитком наукових поглядів на адаптацію людини – надбіологічної істоти – як на історично-соціальне явище, що виникає, змінює свої форми, вдосконалюється разом із розвитком соціальних взаємин [1, с. 119]. Адаптацію (лат. «adaptation» – пристосування) у широкому сенсі трактують як зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції процес активного пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності [2, с. 5].

Сьогодні, в умовах несталості соціально-економічної обстановки, адаптація людини отримала статус однієї з найактуальніших соціальних, психологічних, педагогічних, культурологічних, історичних проблем, що розподіляється на менш глобальні, але не менш актуальні проблеми, зокрема проблему професійної адаптації працівників.

Процес професійної адаптації привертає до себе увагу багатьох дослідників (Г. Андрєєва, В. Загвязінський, Е. Зеєр, О. Климов, В. Малиновський, А. Макарова, О. Мороз та інші). Найчастіше професійна адаптація розглядається як процес залучення людини до праці у межах певної професії, включення її у професійну діяльність, засвоєння нею професійних вимог, досягнення самореалізації й високого рівня ефективності праці. Проте, адаптація не обмежується оволодінням спеціальністю, вона передбачає також пристосування нового службовця до соціальних норм поведінки, які діють у колективі, встановлення таких взаємин співробітництва працівника й колективу, які найбільшою мірою забезпечують ефективну працю й задоволення матеріально-побутових і духовних потреб обох сторін [3, с. 132].

У психолого-педагогічній літературі склалося уявлення про професійну адаптацію особистості як про процес, який не закінчується з отриманням диплома про освіту, а тільки починається (А. Маркова, М. Дмитрієва, Ф. Березін). Справді, професійна адаптація – це процес безпосереднього входження індивіда

в професійне середовище, засвоєння професійного досвіду, хоча, з іншого боку, адаптація передбачає наявність вже сформованої у ході попередньої підготовки бази професійних знань, умінь, навичок, як і здатності до безперервного професійного саморозвитку. Тобто адаптація працівника є тісно взаємопов'язаною як з попередньою підготовкою працівника, що багато в чому визначає успішність адаптаційного процесу, так і з його подальшою професійною самореалізацією.

Говорячи про професійну адаптацію, ми маємо на увазі взаємне пристосування людини і професійного середовища, враховуючи той факт, що професійна адаптація має характер активного процесу, де людина не лише пристосовується до професійного середовища, а й творчо змінює його, пристосовує до себе, своїх особистісних особливостей, потреб, досвіду.

Адаптація співробітника передбачає входження його в колектив, знайомство з принципами, нормами, вимогами і традиціями професійної діяльності. Очевидно, що процес адаптації потребує певного часу, за який людина активно включається у процес діяльності колективу, усвідомлює механізми реалізації влади, ідеологію, правила діяльності установи, а також характер власних посадових обов'язків. На думку вчених (В. Балцевич, Я. Леверовська, А. Налчаджян та інші), механізми професійної адаптації діють саме через цілеспрямовану активність людини із засвоєння вимог, цінностей професійного середовища, узгодження колективних, групових і особистісних інтересів, потреб, цілей.

Результатом процесу адаптації є адаптованість – динамічна рівновага в системі «людина – професійне середовище», що виявляється насамперед в ефективності діяльності. Ефективною можна назвати діяльність, що характеризується високою продуктивністю і якістю продукту, оптимальними енергетичними і нервово-психічними витратами, задоволеністю професіонала [2, с. 10].

Особливе значення в системі професійної адаптації має професійне пристосування працівника правоохоронних органів, який є ключовою фігурою в

системі органів виконавчої влади. Згідно Концепції реформування правоохоронних органів України, стабільне й ефективне їхнє функціонування є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини – громадянина. Від ефективності діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів і стабільність суспільного розвитку [4, с. 12].

Проте, ані ретельна професійна підготовка, ані психофізіологічний відбір не дозволяють гарантовано розв'язати проблему надійності правоохоронця. Це пов'язано, у першу чергу, із складністю і багатоманітністю чинників професійної адаптації фахівця, впливом на цей процес труднощів професійної діяльності правоохоронців, наявністю професійних ризиків. Крім того, надійність фахівця багато в чому визначається психофізіологічними якостями або особливостями психічних процесів, ступенем сформованості структури особистості, що забезпечує необхідний рівень саморегулювання поведінки.

Зазначене вище дає підстави для визначення типових труднощів у фаховій адаптації молодих працівників правоохоронних органів. Ці труднощі:

- пов'язані з недоліками попередньої підготовки працівників (зокрема, відсутність практичних навичок роботи, недоліки у здобутті юридичних знань, відсутність професійного досвіду);
- пов'язані з матеріально-економічними умовами (недостатнє фінансове й матеріально-технічне забезпечення професійної діяльності, низька заробітна платня, відсутність житла тощо);
- пов'язані з умовами, специфічними особливостями і змістом професійної діяльності (велика завантаженість у роботі, ненормований робочий день, необхідність постійно дотримуватись вимог служби, наявність жорсткого дисциплінарного статуту, необхідність оформлення великої кількості робочої документації тощо).
- пов'язані з установами стосунків у робочому колективі (новий, незнайомий колектив, стосунки з керівництвом);

- пов'язані з моральними настановами працівників (розчарування в соціальній значущості професії і правоохоронних органів загалом).

- пов'язані з особливостями професійної мотивації (робота не за бажаною спеціальністю).

На основі аналізу наукової літератури і власного досвіду нами також було виділено основні фактори сприяння професійній адаптації молодих працівників правоохоронних органів:

- підтримка професійної адаптації молодого працівника за місцем роботи професійною підготовленістю й умовами діяльності (допомога, розуміння і підтримка молодого працівника службовим колективом, керівництвом, наявність досвідченого наставника, помірне навантаження в роботі в період адаптації, додаткові навчальні заняття);

- підвищення рівня професійної мотивації працівників, формування реалістичних уявлень про майбутню роботу;

- створення належних правових і матеріально-економічних умов (належне матеріальне забезпечення, наявність житла, соціальна захищеність);

- врахування психічних особливостей працівника.

Висновки і перспективи подальших досліджень Професійна адаптація – це процес залучення людини до праці в межах певної професії, включення її у професійну діяльність, засвоєння нею професійних вимог, досягнення самореалізації й високого рівня ефективності праці. Процес адаптації потребує певного часу, за який людина активно включається у процес діяльності колективу, усвідомлює механізми реалізації влади, ідеологію, правила діяльності установи, а також характер власних посадових обов'язків

Механізми професійної адаптації діють через цілеспрямовану активність людини із засвоєння вимог, цінностей професійного середовища, узгодження колективних, групових і особистісних інтересів, потреб, цілей. Результатом такого процесу є адаптованість працівника правоохоронних органів до професійної діяльності. До типових труднощів у фаховій адаптації молодих працівників правоохоронних органів належать ті, що пов'язані з: недоліками

попередньої підготовки працівників, матеріально-економічними умовами, специфічними особливостями, змістом й умовами професійної діяльності, установами стосунків у робочому колективі, моральними настановами працівників, особливостями професійної мотивації.

Визначено такі основні фактори сприяння професійній адаптації молодих працівників правоохоронних органів: підтримка й допомога в адаптації з боку колективу та керівництва підрозділу, наявність досвідченого наставника, організація процесу навчання за місцем роботи, особливості професійної мотивації молодих працівників, рівень розвитку професійно важливих якостей, зокрема соціальної зрілості й комунікативності.

Подальшим напрямом перспективних наукових розвідок є розробка й експериментальна перевірка напрямів і засобів сприяння професійній адаптації працівників правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Милославова И.А. Адаптация как социально-психологическое явление / И.А. Милославова. - М. : Знание, 1973. – 315 с.
2. Москаленко А.П., Кобзін Д.О. Професійна адаптація працівників ОВС: Методичні рекомендації / За заг. ред. проф. Соболева В.О. – Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. – 70 с.
3. Музальов О. Теоретико-методичні засади професійної адаптації особистості у навчально-виховному процесі / О.Музальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. - №6. – 2007. – с.130-139
4. Адаптація випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності: Психолого-педагогічні рекомендації / В.Г.Андросюк, Л.І.Казміренко, І.Г.Кириченко та ін.. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 48 с.